

Recenzii

II. Nota marginală de la p. 255 comentează textul din *Mt 2, 23* („Și venind a locuit în orașul numit Nazaret, ca să se împlinească ceea ce s-a spus prin prooroci, că Nazarinean Se va chema.”). Nota marginală e flancată de o reprezentare grafică: o siluetă feminină ține deasupra capului litera arabă ن („N”). Textul notei este următorul: „Cu litera arabă „N” – simbol pentru nazareni, adică creștini – au însemnat luptătorii ISIS, în anul 2014, porțile caselor locuite de creștini în Mosul. Toți creștinii care locuiau acolo au trebuit să-și părăsească țara”.

Jugendbibel este o Biblie care se adresează tinerilor. Ea le transmite că poți să fii un tânăr modern fără să fii ateu, că poți să fii credincios și atașat de Biserică fără să fii bigot. *Jugendbibel* îndeamnă tinerii la asumarea responsabilă a condiției creștine astăzi și caută să îi facă pe tineri conștienți și sensibili la marile provocări ale lumii contemporane.

Pr. Conf. Dr. Constantin Oancea

Armand Puig i Tàrrrech, John M.G. Barclay, Jörg Frey, *The Last Years of Paul*, Mohr Siebeck, Tübingen, 2015, 608 p., ISBN 978-3-16-153346-4

Acest volum, de dimensiuni impresionante, cuprinde contribuțiile prezentate la congresul despre *Ultimii ani ai vieții lui Pavel* care a avut loc la Tarragona, Spania, între 25-29 iunie 2013 cu participarea unor specialiști din mediul german, anglo-saxon și latino-mediteranean. Contribuitorii nu au fost doar specialiști în Noul Testament sau în scrierile apocrife, ci și în istoria Imperiului Roman sau dreptul roman. Congresul a fost promovat de Facultatea de Teologie din Catalonia (Barcelona) și găzduit de Excelența Sa Jaume Pujol, Arhiepiscop de Tarragona. Deja *Introducerea* volumului, semnată de John M.G. Barclay, unul dintre editori, are forma unui studiu. Având subtitlul *Ultimii ani ai vieții lui Pavel: Care sunt chestiunile (de abordat)?* (p. 14), aceasta amintește o parte din chestiunile rămase neelucidate în legătură cu ultimii ani ai vieții Apostolului Pavel, adică de după anul 55 d. Hr., care sunt izvoarele care ne pot ajuta în elucidarea acestor chestiuni și cum anume au fost ele abordate în cercetarea modernă de până acum. Știm doar că în Romani 15, 22-25, Apostolul Pavel a formulat anumite planuri. Au fost ele duse la îndeplinire? Ce a făcut apostolul în ultimii ani de viață? Cum a fost procesul din Roma al Apostolului Pavel? Cum anume a fost sfârșitul Apostolului Pavel? Toate acestea și multe altele sunt întrebări la care studiile din acest volum încearcă să răspundă.

Reimund Bieringer a scris un studiu cu titlul *Colecta pentru Ierusalim și proiectul misionar al lui Pavel: Colectă și misiune în Romani 15, 14-32* (p. 15-31) care se ocupă de modul în care Apostolul Pavel a relaționat colecta pentru Ierusalim cu un proiect misionar. Colecta pentru Ierusalim a însemnat un ajutor financiar pentru cei săraci, însă acesta nu este deloc singurul aspect al acestui proiect. Romani 15, 27 arată că este un dar material în schimbul unui dar spiritual, un „serviciu voluntar” și o „împărțire comunială” cu scopul de a întări legăturile dintre diferitele comunități creștine. Nu există dovezi că această colectă urma să fie direcționată, în scopuri misionare, către evreii care nu crezuseră în Hristos, chiar dacă această ipoteză s-ar putea să găsească suport în Romani 15, 31. Michel Quesnel

Recenzii

a contribuit cu un studiu intitulat *Colecta pentru Ierusalim în contextul proiectului misionar al lui Pavel: Perspectivă teologică* (p. 33-48) Colecta Apostolului Pavel pentru Ierusalim implică mai multe aspecte. În opinia autorului, Apostolul Pavel a avut parte de dificultăți în a-i fi acceptate punctele de vedere. De aceea a avut nevoie să-și dovedească bunăvoința față de Biserica-Mamă din Ierusalim. Potrivit autorului, în II Corinteni cap. 8-9 întâlnim cele patru dimensiuni ale colectei, așa cum sunt ele dezvoltate de către Apostol. Aceste dimensiuni sunt: etică, eclesiologică, hristologică și teologică în sensul că Dumnezeu-Tatăl este pus în evidență. M.T. Wright scrie despre *Proiectul misionar al lui Pavel în Vest: Ierusalim, Roma, Spania în perspective istorice și teologice* (p. 49-66). Autorul propune o nouă interpretare a motivației misionare a Apostolului Pavel în ceea ce privește afirmația sa că „nu mai este loc pentru lucrare” în nord-estul Mediteranei. Aceasta nu înseamnă că toți locuitorii din regiune au devenit creștini, nici măcar că ar fi auzit toți de Hristos, ci pentru că el a avut o „percepere apocaliptică a Evangheliei” ca împlinire a vechiului plan divin de a-i confrunta pe stăpânii lumii cu vestea cea bună. Cezarul ca ”stăpân al lumii” și lider al Imperiului perceput, datorită presiunii eshatologice, drept marea fiară trebuiau confrunțați cu numele lui Iisus. De aceea necesitatea de a aduce Evanghelia în acele părți ale Imperiului unde nu fusese deloc auzită. Această interpretare a motivației evanghelice, însă nu implică faptul că Apostolul Pavel a ajuns în Spania, așa cum planificase. Karl-Wilhelm Niebuhr a scris despre *Evreii din Roma sub Nero: Rețele personale, religioase și ideologice în Roma la mijlocul primului secol* (p. 67-89). Autorul arată că evreii din Roma erau un grup cu o identitate bine conturată. Particularitatea lor consta în faptul că au stabilit o rețea de relații supra-regională cu evreii din alte centre ale Imperiului. Ca și grup religios ei erau vizibili și identificabili. Creștinii din Roma în vremea Apostolului Pavel nu erau încă percepuți ca un grup religios independent, ci erau confrunțați cu evreii. Inclusiv Apostolul Pavel, în vremea prizonieratului la Roma, a fost perceput ca evreu. Erich S. Gruen a contribuit cu un studiu purtând același titlu: *Evreii din Roma sub Nero* (p. 91-109), el concentrându-se asupra întrebării: Care a fost atmosfera pentru evrei în Roma lui Nero? Potrivit autorului, în perioada dinaintea de Nero, antisemitismul nu apăruse încă, iar evreii nu erau oprimați. Ironiile intelectualilor romani despre evreii erau izolate, iar autoritățile indifferente față de această grupare etnică atât de distinctă. Decretele de expulzare date de Tiberiu și Claudiu au afectat doar puțini evrei. De asemenea nu au existat conflicte deschise între evrei și creștini. Știrea lui Suetoniu despre conflictul dintre cele două grupări în legătură cu numele lui Hristos pare a fi ceva izolat. Animizitățile unor autori precum Iosif Flaviu față de împărat apar abia după ce Nero a căutat țapi ispășitori pentru incendiul din anul 64 d.Hr. Peter Lampe scrie un interesant articol despre *Creștinii Romani sub Nero (54-68 d.Hr.)* (p. 111-129). Peter Oakes scrie despre *Folosirea dovezilor istorice în studiul grupurilor și textelor creștine neroniene* (p. 131-151). Autorul dezvoltă un model de înțelegere a textelor creștine produse în Roma în perioada respectivă, pornind de la realitatea istorică din Roma acelei vremi. Modelul poate fi aplicat, este convins autorul, și altor scrieri neotestamentare de origine romană, precum Evanghelia după Marcu.

O serie de mai multe studii se ocupă de problemele avute de Apostolul Pavel cu autoritățile romane și de judecata sa la Roma. Astfel, Lovedaz Alexander scrie un articol cu titlul *Martor tăcut: Greutățile lui Pavel cu autoritățile romane în cartea Faptelor* (p.

153-173). Agusti Borell propune un studiu cu titlul mai general: *Pavel și autoritățile romane* (p. 175-185). Autorul arată că în ciuda arestării, Apostolul Pavel nu critică autoritățile romane sau modul lor de a acționa. El este convins că poți fi un creștin bun, indiferent de circumstanță. Întrebarea la care nu avem un răspuns este dacă această atitudine s-a păstrat până la sfârșitul vieții lui, mai ales după incendierea Romei. Heike Omerzu scrie despre *Procesul roman al lui Pavel după Fapte 21-26* (p. 187-200). Acest studiu are parte de „un răspuns” din partea lui Friedrich W. Horn (p. 201-212). Bernardo Santalucia cercetează procesul Apostolului Pavel din perspectiva dreptului roman în studiul cu titlul *Procesul roman al lui Pavel: Procedurile legale cu privire la cetățenii romani condamnați pentru acuze grave în primul secol d. Hr.* (p. 213-230). Juan Chapa scrie despre *Statutul social al lui Pavel și rezultatul procesului său* (p. 231-245). Valerio Marotta scrie despre *Moartea Sfântului Pavel: Cetățenia romană și summa supplicia* (p. 247-269). John Granger Cook a contribuit cu un studiu similar celui al lui Bernardo Santalucia, anume *Pedepsele romane cu privire la cetățenii romani condamnați pentru acuzații grele în primul secol al erei creștine* (p. 271-303). Daniel Marguerat se ocupă de întrebarea *De ce Luca păstrează tăcerea despre sfârșitul lui Pavel (Fapte 28, 16-31)* (p. 305-332). Tobias Nicklas încearcă să răspundă la întrebarea dacă avem sau nu de-a face cu o moarte a Apostolului Pavel în *Faptele lui Pavel și Tecla* (p. 333-342). Glem E. Snyder scrie despre *Istoria Martiriului lui Pavel* (p. 343-373), document creștin pe care-l consideră credibil din punct de vedere istoric, chiar dacă unele din detaliile sale vor fi inexacte. Wolfgang Grünstäudl contribuie cu un studiu intitulat *Ascuns în laudă: Câteva note despre I Clement 5, 7* (p. 375-389) și propune opt principii după care acest text patristic ar trebui interpretat. Reiner Riesner scrie despre *Judecata și sfârșitul lui Pavel potrivit II Timotei, I Clement, Canonul Muratori și Faptele Apocrife* (p. 391-409). El concluzionează că prezența Apostolului Pavel în Spania, chiar dacă nu poate fi dovedită cu izvoare, este credibilă din moment ce o călătorie de acest gen dura pe atunci doar între patru și opt zile, așa cum observă Adolf von Harnack. Jens Herzer a formulat un răspuns la acest articol (p. 411-431) în care se arată sceptic cu privire la o vizită a Apostolului Pavel în Spania. Udo Schnelle propune un articol despre *Activitatea literară a lui Pavel în timpul judecății romane* (p. 433-451). Un răspuns la studiul lui a fost formulat de către Daniel Gerber (p. 453-468).

Următoarele două studii se ocupă de activitatea misionară a Apostolului Pavel în ultimii săi ani: Armand Puig i Tàrrach scrie despre *Activitatea misionară a lui Pavel în perioada judecării sale: Cazul călătoriei lui Pavel în Spania* (p. 469-506); Christos Karakolis, *Misiunea lui Pavel în Spania: Câteva observații critice* (p. 507-519). Ultimele studii din volum sunt: *Tradiția romană a morții lui Pavel: date literare și arheologice* (p. 521-532); Romano Penna, *Moartea lui Pavel în anul 58: O ipoteză și consecințele ei pentru bibliografia sa* (p. 533-551) și Jörg Frey, *Paul Apostolul: O viață între misiune și captivitate* (p. 553-577).

Sper ca această scurtă trecere în revistă a studiilor cuprinse în acest volum să-i convingă și pe cititorii români că avem de-a face cu o contribuție semnificativă la mai buna cunoaștere a ultimei părți a vieții Apostolului Pavel. Acest volum este una dintre cel mai importante cercetări despre Apostolul Pavel apărută în 2015.

Pr. Conf. Dr. Habil. Daniel Buda